

Fruen på Klarupgård

Af ph.d. Jakob Ørnbjerg, Nordjyllands Historiske Museum

Den 22. maj 1692 fik Christen Bæk sig en ubehagelig overraskelse, da han i tasmørket fredeligt kom gående igennem Bispensgade i Aalborg. Uden varsel blev Christen ramt af en grøn kalechevogn, hvis heste i fuld fart passerede hjørnet af Bispensgade og Østerå. Til alt held blev Christen ikke ramt af de forreste vognhjul, men hans ben kom i klemme under et af de bagerste hjul, uden at kalechevognen af den grund sagtnede farten. Beboerne i Bispensgade fik efterfølgende Christen på højkant, mens kuskens først blev gjort opmærksom på påkørslen, da han gjorde holdt ved Anders Høgs købmandsgård længere nede ad Østerå.¹

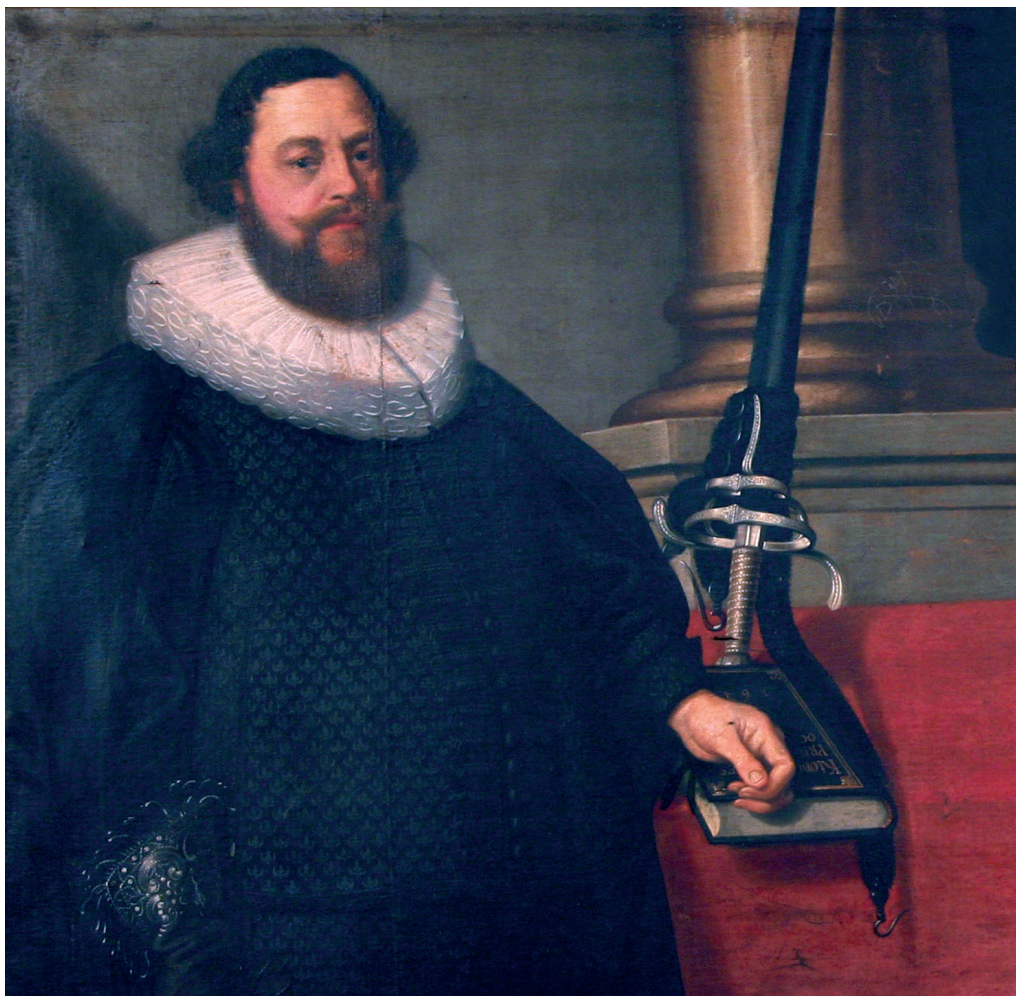
Kvinden bag færdselsuheldet

Kalechevognens passager var ikke hvem som helst. Helt bestemt drejede det sig om Magdalene van

I sine sidste leveår lod Magdalene van Ginchel (1644-1703) indrette et gravkapel til sig selv og sin familie i tårnrummet i Klarup kirke. Med henblik på at adskille gravkapellet fra det øvrige kirkerum lod hun udfærdige to fornemt udsmykkede smedejernslåger, hvor hendes forgyldte initaler indgik i decorationen. Gravkapel, Klarup kirke. Foto: Flemming Sørensen.

Ginchel (1644-1703), der siden 1689 havde været ejer af herregården *Klarupgård*, 12 kilometer øst for Aalborg. Magdalene van Ginchel var ikke af adelig herkomst. Hun var barnebarn af den hollandske købmand og vinhandler Hermann van Ginchel (?-1605), der i 1585 var blevet borger i Aalborg. Efter som Magdalene i foråret 1692 fortsat ejede adskillige huse og vandmøller i Aalborg, er det ikke utænkeligt, at hun har været på visit her for at inspicere sine ejendomme, da Christen Bæk var så uheldig at blive kørt over af hendes vogn.

Magdalenes hasarderede kørsel med kusk, hest og vogn kan på mange måder ses som et konkret udtryk for den generelle samfundsudvikling i 1600-tallets Danmark og Europa, hvor en ny samfundselite, repræsenteret ved byernes velstående købmænd og embedsmænd, ikke blot økonomisk, men også politisk og statusmæssigt trængte sig ind på den gamle adels privilegerede enemærker. Et vigtigt redskab til brug for dette trin op ad den sociale rangstige var ejerskabet til en eller flere herregårde.² For Danmarks vedkommende blev der med Enevældens indførelse i 1660 åbnet mulighed for, at ikke-adelige

Magdalenes far, borgmesteren og storkøbmanden Christen van Ginchel (1598-1673), afbildet i al sin magt og væld og omgivet af symbolerne på sit borgmesterembede. Rettens sværd står bag ham, og han hviler hånden på en lovbog. Kunstneren er ukendt, men på lovbogens omslag anes årstallet 1643. Det var det år, hvor Christen van Ginchel blev udnævnt til borgmester i Aalborg. Maleri: Nordjyllands Historiske Museum. Foto: Jan Slot-Carlsen.

kunne erhverve sig den landbrugsjord og de herregårde, der i mere end et århundrede havde været forbeholdt adelen.

Magdalene nød altså også godt af den nye tids mulighed for, at borgerlige kunne blive godsejere. Men hvordan var det i det hele taget gået til, at Magdalene kunne erhverve en herregård? Dette spørgsmål vil blive besvaret i det efterfølgende, ligesom det vil blive undersøgt, hvordan Magdalene van Ginchel forvaltede sin nyvundne sociale position og status. Det er en historie om internationale forbindelser og om hollandske indvandrere, der endte som nordjyske godsejere, og som satte deres præg på en lokal landsbykirke i Klarup.

Borgmesteren

Ved Hermann van Ginchels død i 1605 efterlod han og hustruen, Bente Frederiksdatter, sig fem sønner. Tre af disse slog sig ned som købmænd i udlandet, en fjerde søn blev rektor på latinskolerne i Vejle og Vordingborg, og så var der Christen (1598-1673) tilbage.³ Christen van Ginchel overtog farens købmandsgård, der på dette tidspunkt var en af de største i Aalborg. Christen drev købmandshandel i den helt store stil med eksport, import, køb og salg af salt, korn, klæde, vin og tømmer samt andre byggematerialer og landbrugsprodukter.

Dertil investerede Christen i skibsfart, vandmøller, klædefremstilling, pakhus og udlejningsejendomme. I 1644 var han god for en formue på mere end

40.000 daler, hvilket gjorde ham til en af de rigeste mænd i Aalborg. Christen van Ginchel blev gift med Sidsel Jørgensdatter, der var datter af byens magtfulde borgmester, Jørgen Olufsen. Ligesom sin far blev Christen også udnævnt til rådmand i Aalborgs magistrat, og i 1643 avancerede han til borgmester. Det embede beholdt han frem til sin død i 1673. Mens det således økonomisk og socialt kørte på skinner for Christen van Ginchel og Sidsel Jørgensdatter, var familielivet præget af store sorger. Deres første fem børn døde alle som små. Frem til Magdalenes fødsel i vinteren 1644 hang familiens videreførelse altså i en tynd tråd.⁴

Pigen i den store købmandsgård

Magdalene kom til verden i en krisetid. I december 1643 havde årelange rivaliseringer mellem Danmark og Sverige om herredømmet over Østersøen resulteret i et svensk overraskelsesangreb på Jylland. Kort før Magdalene blev holdt over dåben i Sankt Budolfi Kirke, var Aalborg blevet besat af svenske soldater under kommando af oberst Helmuth Wrangel.⁵ Svenskerne opholdt sig i Aalborg frem til sommeren 1644. Byens borgere blev hårdt beskattet, ligesom vilkårlige plyndringer, overfald, mishandlinger og fængslinger nu var en del af dagligdagen. Heller ikke Magdalenes familie gik ram forbi. Helmuth Wrangel valgte nemlig at oprette sit hovedkvarter i Christen van Ginchels købmandsgård, og som om det ikke var nok, stjal svenskerne også borgmesterens skibe.⁶

På trods af alle disse prøvelser genoptog Magdalenes far efter krigens afslutning i 1645 dog snart sine store og mange forretninger. I takt med at Magdalene var kommet til skelsår og alder, var hun også blevet involveret i familieføretaget. Fra senere beretninger ved man, at selv velhavende aalborgensiske købmandsdøtre blev sat i sving med at skovle korn, gøre rent og passe kramboden, og det har næppe forholdt sig anderledes på Magdalenes tid.⁷ I betragtning af Christen van Ginchels mange forretningsrejser og udenbys gøremål har der i det hele taget påhvilet Magdalene og moren et stort ansvar for husholdningens og købmandsgårdens daglige drift. En vis uddannelse kom også på tale. Magdalene kunne både læse og skrive og var vant til at arbejde med tal, regnskaber og bogføring.⁸

To ægteskaber og fire herregårde

Ved Enevældens indførelse i 1660 havde Christen van Ginchel uden tvivl været velstående nok til at blive godsejer, men i modsætning til flere andre af tidens aalborgensere tog han aldrig springet fra købmand til godsejer. Til gengæld fungerede han på sine gamle dage som godsadministrator for sine københavnske slægtninge.⁹ En af de borgere, som erhvervede herregårde efter 1660, var Magdalenes første ægtemand, købmanden og juristen Christoffer de Hemmer (1634-1684), som hun blev gift med i 1661 kun 17 år gammel.

Ligesom Magdalene var Christoffer tredje generation af en meget velstående hollandsk købmands-

slægt, der havde slået sig ned i Aalborg i slutningen af 1500-tallet.¹⁰ Christoffer de Hemmer investerede i skibsanparter og handlede med korn, tømmer, bly, tobak og salt.¹¹ Det tjente han gode penge på, og i 1678 købte han herregården *Refnæs* i det østlige Himmerland for 4.596 daler.¹²

Ved sin død i 1684 efterlod Christoffer de Hemmer Magdalene og parrets fem børn med *Refnæs*, tre møller og adskillige ejendomme i Aalborg. Allerede året efter giftede Magdalene sig igen. Denne gang med Thøger Lassen (1623-1689), der efter en karriere i lensadministrationen på *Aalborghus Slot* i 1687 var avanceret til en position som viceskifteamtmand.¹³

Thøger Lassen var embedsmand til fingerspidserne, men drev også en omfattende pengeudlånsvirksomhed til betrængte nordjyske adelsfolk. Hans to første fordelagtige ægteskaber havde gjort ham til en af Aalborgs rigeste mænd og altså et godt parti for den rige enke. Allerede i 1665 havde han købt herregården *Rødslet* nord for Limfjorden, og i 1674 byttede han en række nordjyske bondegårde med kronen til gengæld for ejendomsretten til avlsgården *Vestre Ladegård*, der tidligere havde hørt under *Aalborghus Slot*.¹⁴ I 1682 indkasserede Thøger Lassen så herregården *Klarupgård* i Østhimmerland som betaling for gæld, der aldrig blev indfriet. Tre år senere fulgte så *Refnæs* med, da Thøger Lassen giftede sig med Magdalene van Ginchel. Ægteskabet var barnløst, så da Thøger Lassen døde i 1689, stod Magdalene med arven efter to ægtemænd samt hele fire herregårde.¹⁵

Der findes ingen bevarede verdslige portrætter eller bevarede gravminder over Magdalene van Ginchel, så det tætteste, vi kommer på hendes udseende og karaktertræk, er dette portræt af hendes mor, Sidsel Jørgensdatter, fra 1643. Portrættet er et udsnit af det store maleri, hvor også Christen van Ginchel er afbildet. Maleri: Nordjyllands Historiske Museum. Foto: Jan Slot-Carlsen.

Klarupgårds historie kan spores tilbage til 1200-tallet, og gården har som andre herregårde haft en omskiftelig tilværelse mellem forskellige ejere. På fotografiet ses den nuværende hovedbygning, som Magdalene van Ginchel lod opføre omkring år 1700. Foto: Flemming Sørensen.

Fæsteprotokollen

En del af arven efter Thøger Lassen måtte Magdalene overdrage til børnene fra Thøger Lassens tidligere ægteskaber. En datter fra Thøger Lassens første ægteskab fik *Vestre Ladegård*, mens *Refnæs* blev solgt til Magdalenes egne sønner fra ægteskabet med Christoffer de Hemmer.¹⁶

Selv valgte Magdalene nu at bosætte sig på *Klarupgård*, selvom hun først solgte van Ginchels store købmandsgård i Aalborg i 1697.¹⁷ Flere af de andre byhuse og vandmøllerne beholdt hun, hvilket vel også er grunden til, at man i maj 1692 kunne møde hende med hest og vogn i Aalborg. Ved Magdalenes overtagelse af *Klarupgård* i 1689 bestod herregården af en hovedbygning med stuer, kamre, kontor, køkken og bryg-

gers. Hertil kom stalde og lader, svinesti, kammer til ladefogeden og en borgestue til gårdens folk.¹⁸ Bygningerne var opført i solidt bindingsværk, og under hovedbygningen var der stenkældre. Herregårdens fæstegods var primært koncentreret til de to landsbyer Klarup og Storvorde, der lå blot et par kilometer syd og sydøst for *Klarupgård*. Størsteparten af Magdalenes fæstebønder havde derfor heller ikke langt, når de skulle yde deres hoveri på herregårdens marker.

De store engarealer, der hørte til *Klarupgård*, egnede sig fortrinligt til kvæggræsning og dyrkning af hø. Derfor gav det også god mening, at Magdalene anvendte sine stalde til vinteropstalding og -opfedning af stude, der hvert forår via Hærvejen blev drevet til de store kvægmarkeder i Tyskland og Nederland-

ene.¹⁹ Magdalene engagerede sig dog ikke i selve eksporten. Hun nøjedes med at opstalde dyrene med henblik på videresalg til tyske og nederlandske kreaturhandlere, der afhentede studene i Nordjylland.

I Thøger Lassens levetid havde *Klarupgårds* drift været overladt til en ladefoged (forvalter), men nu engagerede Magdalene sig personligt i dette arbejde. Hun viste sig snart at være en både driftig og initiativrig godsejer. Af samme årsag møder man jævnligt hende eller hendes folk ved de lokale domstole, hvor Magdalene stævned sine fæstebønder for manglende indbetalinger af landgilde, udtog synsmænd til vurdering af huse og enge og nidkært forfulgte enhver krænkelse af hendes brugs- og ejendomsret til landbrugsjord og græsningsarealer.²⁰ Fæsteprotokollen, hvori fæstebøndernes afgifter og arbejdsbyrde blev indskrevet, førte Magdalene som regel med egen hånd. Hun underskrev sig altid som „Magdalene van Ginchel, Salig Thøger Lassens“.²¹ Overblikket og organisationstalentet fornægtede sig heller ikke, da *Klarupgårds* hovedbygning omkring år 1700 gik til grunde ved en ildebrand. Efterfølgende opførte Magdalene den nuværende hovedbygning med udstukne bjælker og gavlkvist over hoveddøren, mens hun inden døre lod stuerne lofter udsmykke med bemalede blomsterranker.²²

Gravkapellet

Fra *Klarupgård* er der fortsat kun en kilometer til Klarup kirke. At Magdalene også i sit enkesæde var i besiddelse af en betydelig velstand, underbyg-

ges af de rige gaver, som hun skænkede til kirken. Thøger Lassen havde i sin tid opnået patronatsretten til Klarup kirke. Det vil sige, at det nu var ham, der kunne indkassere kirketienden og vælge sognepræsten, men samtidig var det også ham som patron, der var ansvarlig for kirkens vedligeholdelse. Thøger Lassen brugte efter alt at dømme ikke mange ressourcer på denne opgave, men for Magdalene var det anderledes. En del af Klarup kirkes nuværende inventar kan således spores tilbage til hende. Det drejer sig om to tunge alterstager samt et krucifiks på malet baggrund.²³

Sidst, men ikke mindst, valgte Magdalene omkring år 1700 at indrette et gravkapel til sig selv og sin efterslægt i kirkens tårnrum. Til det formål lod hun fremstille en stor gitterdør i smedjærn, hvor hendes initialer var fremhævet med forgyldte bogstaver. Magdalenes bedsteforældre, forældre, søskende og flere af hendes onkler var alle begravet i familiegravstedet i Vor Frue Kirke i Aalborg, men Magdalene valgte altså at opføre et helt nyt gravkapel i en helt anden kirke.²⁴ De tider var forbi, hvor van Ginchel-familien som købmænd i Amsterdam og Aalborg skabte sig en levevej med sejlads og købmandshandel. Nu var *Klarupgård* familiens vigtigste aktiv. Til det formål tjente Klarup kirke som en slags udstillingsvindue over Magdalenes fromhed, velstand, gode smag og kvalitetssans.

Arvingerne

Sidste gang, Magdalene satte fjerpenen i *Klarupgårds* fæsteprotokol, var 13. januar 1703. Hun døde

Klarup kirke ligger cirka en kilometer syd for Klarupgård. I sin tid som godsejer betænkte Magdalene van Ginchel kirken med rige gaver. Blandt andet alterstagerne, som ses her. Klarup kirke. Foto: Flemming Sørensen.

den 5. april samme år, 59 år gammel. Gravkapellet i Klarup kirke viser, at Magdalene havde forestillet sig, at slægt skulle følge slægters gang i såvel kirken som på herregården, men sådan kom det ikke til at gå. Efter Magdalenes død overgik *Klarupgård* til børnene efter Magdalenes og Christoffer de Hemmers datter Bente Marie de Hemmer (1669-1697). Eftersom Bente var død allerede i 1697, var det børnebørnene, Christian, Claus og Ane Kirstine, der skulle overtage mormorens herregård. Ingen af disse tre børnebørn var myndige i 1703, så nu var det Bentes ægtemand, doktor Frants Clausen Reenberg (1653-1727), der fik ansvaret for herregården. Magdalenes svigersøn havde øjensynligt hverken evner eller interesse for landbrug, for han begyndte snart at sælge større og større partier af *Klarupgårds* jorder og fæstegårde fra. Den endelige afgørelse om *Klarupgårds* videre skæbne fandt sted den 4. maj 1705, hvor arvingerne solgte hele herregården til oberst Heinrich von Rosenauer.²⁵

Van Ginchel-familiens rolle som godsejere var hermed udspillet. Ikke desto mindre bærer såvel *Klarupgårds* hovedbygning som inventaret i Klarup kirke fortsat håndfaste vidnesbyrd om en hollandsk indvandrerfamilie, der over tre generationer tog springet fra købmænd til godsejere. Set i dette perspektiv er Magdalene van Ginchels liv ikke blot lokalhistorie, men en del af en større europæisk historie.

Noter:

1. Aalborg By og Birk Justitsprotokol (tingbog): 30. maj 1692.
2. Harrison og Roden 2001 s. 185-186.
3. Ørnbjerg 2016 s. 19-20.
4. Tauber og Nielsen 1879-1880 s. 101-103.
5. Tvede-Jensen og Poulsen 1988 s. 197.
6. Ørnbjerg 2016 s.22-23.
7. Klitgaard 1931 s. 119.
8. Gjøde Nielsen 2005 s. 106.
9. Ørnbjerg 2016 s. 25.
10. Tauber og Nielsen 1879-1880 s. 100-102
11. Originale skiftebreve: Christoffer de Hemmer: 15. juli 1684
12. Roussell 1966 s. 42.
13. Martensen-Larsen 1989 s. 160
14. Olesen 1972 s. 96.
15. Olesen 1972 s. 97.
16. Rousell 1966 s. 42.
17. Ørnbjerg 2016 s. 28.
18. Originale skiftebreve: Thøger Lassen: 8. juli 1690.
19. Originale skiftebreve: Thøger Lassen: 8. juli 1690.
20. Lindenberg Birk: 1693-1701 samt Hornum Fleskum Herredsting 1690-1696.
21. Klarupgård fæsteprotokol: 1689-1703.
22. Gjøde Nielsen 2005 s. 106-107.
23. Gjøde Nielsen 2005 s. 116-118.
24. Ørnbjerg 2016 s. 20 og 29 samt Gjøde Nielsen 2005 s. 118.
25. Gjøde Nielsen 2005 s. 109-110.

Utrykt kildemateriale:

Rigsarkivet, Viborg

Hornum Fleskum Herredsting Justitsprotokoller (Tingbøger):

1690-1696.

Klarupgård Fæsteprotokol: 1689-1703.

Lindenberg Birk: Justitsprotokoller (Tingbøger): 1693-1701.

Aalborg by og birk (og en del af Fleskum herred):

Justitsprotokoller (Tingbøger): 30. maj 1692.

Originale skiftebreve: 1684 og 1690.

Trykt litteratur:

Harrison, Dick og Marie-Louise Roden: „Europa 1600-1800“, i: *Europa i et årtusinde*, bd. 3, Roskilde Universitetsforlag, 2001.

Klitgaard, Carl: *Aalborg købmænd gennem 500 aar 1431-1931*, Aalborg, 1931.

Martensen-Larsen, Florian: *Aalborghus slot 1539-1989. Et nordjysk slots historie gennem 450 år*, Foreningen „Venner af Aalborghus slot“, 1989.

Nielsen, Henrik Gjøde: *Til kirkens pryd og herskabets ære. Klarup kirke og Klarupgård*, Klarup Kirke og Klarupgårds forlag, 2005.

Olesen, Svend B.: *Fra Povl Pop til Poul Pagh, Aalborgbogen 1972*.

Roussell, Aage (red.): Himmerland og Vendsyssel, *Danske slotte og herregårde*, bd. 11, 1966.

Tauber, E. og A.H. Nielsen: *Embeds- og bestillingsmænd i Aalborg i Fortid og Nutid*, Aalborg, 1879-1880.

Tvede-Jensen, Lars og Gert Poulsen: „Aalborg under krise og højkonjunktur fra 1534 til 1680“, i: *Aalborgs Historie* bd. 2, 1988.

Ørnbjerg, Jakob: „De have gaaet i Ære og Rigdom“ – en nederlandsk indvandrerfamilie i 1600-tallets Aalborg s. 13-33 i: *Indvandring, Personalhistorisk Tidsskrift*, 2016.